

Wśród tekstów ujętych w grupie historyczne zwracają uwagę: studium o Polakach w rzymskiej purpurze, tj. o kardynałach (s. 793), prezentacja sprawy Litwy Środkowej w Sejmie Wielkim i w Sejmie Ustawodawczym w Warszawie (s. 821), prezentacja obrazu uroczystości funeralnych Leszczyńskich we Włodawie w pierwszej połowie XVII w. (s. 837), obrazu parafii Czemierniki w świetle danych wizytacji generalnej z 1800 r. (s. 849), charakterystyka zmian warunków życia politycznego w Królestwie Polskim w pierwszym roku wielkiej wojny (s. 871), prezentacja aktywności politycznej Jana Lorentowicza (teatrologa i krytyka literatury polskiej, uczestnika życia polskiego w Paryżu) (s. 893), stanowiska polskich komunistów w Rosji wobec wojny polsko-bolszewickiej (s. 907).

Holistyczny ogląd działalności kulturowej zaprezentowano w prezentacji *Klub Lotniczy Podlaskiej Wytwórni Samolotów (1929–1939)* (s. 933), podobnie też zarysowano obraz *Polskiej Marynarki Wojennej*, zwracając przy tym uwagę na jej tradycje i rzeczywistość polityczną w XX wieku (s. 949).

Księga Jubileuszowa ujawnia humanistyczną osobowość Profesora Edwarda Olszewskiego. W polu Jego zainteresowań, co ukazuje się zestawieniu bibliograficznym, jak i prezentacji zagadnień poznawczych przez poszczególnych autorów, jest szeroki ogląd rzeczywistości kulturowo-cywilizacyjnej. Można twierdzić, że nic co istotne, aktualne w życiu społeczno-politycznym nie jest obce zainteresowaniom Profesora. W ponad 40-letnim okresie pracy twórczej ukazuje wciąż nowe zjawiska i procesy życia społeczno-politycznego, które ujawniły się w przestrzeniach lokalnych, regionalnych kraju, Europie i świecie. Ustalenia badawcze Profesora spotykają się z uznaniem zarówno specjalistów, jak i podmiotów, które rozpoznaje (działaczy społecznych, polityków, ludzi diaspory).

Prezentowania *Księga Jubileuszowa* zasługują na uwagę czytelniczą ze względu na:

1. ukazanie ogniw biografii naukowo-dydaktycznej współczesnego polskiego politologa, jego głębokiego zaangażowania w tworzenie tożsamości tej dyscypliny, której nierzadko odmawia się praw do samodzielności funkcjonowania w świecie polskiej nauki;

2. wskazanie problemów wymagających pogłębionych studiów i opracowań, a które w istotnej mierze inicjował i rozwijał Profesor;

3. ukazanie szerokiego zakresu badań politologicznych, sytuujących się między zakresem badań różnych dyscyplin poznania, zwłaszcza historii, prawa, stosunków międzynarodowych, kulturoznawstwa;

4. podejmowanie prób objaśnienia złożonych zagadnień z zakresu myśli i ruchów politycznych, które sytuują się nierzadko w sferze *pot tabu* poznawczego; są w sferze tzw. polityki historycznej;

5. podejmowanie prób definiowania i systematyzowania wiedzy o rzeczywistości pozostającej w toku stawania się, w tym o przemianach ustrojowych, politycznych, partyjnych zachodzących w przestrzeniach lokalnych, w kraju, Europie, świecie.

Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Olszewskiemu zasługuje na uwagę szerokiego kręgu badaczy rzeczywistości kulturowej XX w., w tym historyków dziejów najnowszych, politologów, kulturoznawców.

Andrzej Chodubski

Wojciech Marcin Stankiewicz, *Wektory rozwoju współczesnej rzeczywistości międzynarodowej a siła niektórych zagrożeń patologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2012, ss. 224.

Jednym z ogniw życia kulturowo-cywilizacyjnego są patologie. Zjawisko jest znane od zarania tworzenia się struktur organizacji życia ludzkiego, w tym społeczno-politycznego. Z uznaniem należy odnieść się do podjętego wyzwania ukazania istoty, skali ujawniania się zjawisk patologicznych we współczesnej rzeczywistości międzynarodowej. Zauważa się, że różne podmioty generujące ład międzynarodowy podejmują działania na rzecz ich ograniczania i eliminacji. Jest to niezwykle trudne wyzwanie poznawcze ze względu na to, że przemoc jest często uważana za jeden ze sposobów realizacji własnych zamierzeń, a także z uwagi na to, że jest ona niezwykle silnie powiązana z legalnymi strukturami państwowymi.

W prezentowanym studium podjęto się określenia wpływu zagrożeń patologicznych na rozwój przestępczości, przybierającej różnorodne formy i wykraczającej poza granice poszczególnych państw. Wskazuje się, że przestępczość stała się tym samym zjawiskiem ponadnarodowym, rzutującym na różne sfery życia publicznego, ze szczególnym uwzględnieniem życia gospodarczego i społeczno-politycznego. W analizie poznawczej zwraca się uwagę na takie zachowania patologiczne, jak rosnące zaangażowanie struktur mafijnych w sferę stosunków gospodarczych, wzmocnienie roli działań terrorystycznych, jakimi są: piractwo morskie, tortury, handel organami ludzkimi czy nielegalny handel bronią. Zachowania patologiczne nie są warunkowane poziomem rozwoju cywilizacyjnego danego państwa, jego pozycją ekonomiczną oraz funkcjonowaniem demokratycznych mechanizmów politycznych. Wysoki poziom rozwoju cywilizacyjnego nie gwarantuje państwu wolności od patologii.

Istnienie anomalii jest raczej wynikiem wzrostu powiązań pomiędzy uczestnikami stosunków międzynarodowych. Poszerzenie dziedzin współpracy, a także przepaść pomiędzy wysoko rozwiniętymi państwami a krajami borykającymi się z kryzysami ekonomicznymi i politycznymi sprawiły, że problem patologii stał się problemem międzynarodowym. Jego istotę stanowi oszacowanie skali nielegalnych procedur, gdyż większość z nich ma charakter niejawni. Zwraca się też uwagę na powiązania organizacji przestępczych ze skorumpowanymi urzędnikami administracji państwowej, którzy podejmują działania na rzecz zakamufłowania nielegalnej działalności. Prowadzi to do wzrostu zachowań korupcyjnych w sferze władzy, a także do wywierania nacisku na osoby sprawujące ważne funkcje państwowe.

Zauważa się, że niezwykle istotne dla procesów zwalczania patologii na arenie międzynarodowej jest skonkretyzowanie istoty wymienianych zjawisk oraz dotarcie do przyczyn ich powstania.

W formie hipotez formułuje się przypuszczenie, że po pierwsze, zjawiska i procesy patologii międzynarodowej mają swoje odzwierciedlenie w sferze kulturowo-cywilizacyjnej, a tym samym decydują o obliczu współczesnych stosun-

ków międzynarodowych, po drugie – w ciągu wieków system międzynarodowy wytworzył wiele rozwiązań prawnych, w postaci konwencji i deklaracji, które miały przeciwdziałać wszelkim przejawom pogwałcenia praw człowieka, do których zakwalifikować należy także analizowane zjawiska patologiczne. Niehumanitarne praktyki były zwalczane na arenie międzynarodowej po doświadczeniach dwóch wojen światowych i współczesnych aktów terroryzmu. Jednak zapisy prawne nie są wystarczającym elementem skutecznej walki z nielegalnymi praktykami w sytuacji, kiedy nie towarzyszą im sprawne mechanizmy egzekwowania ich przestrzegania. Konieczne jest wypracowanie konkretnych działań prawnomiędzynarodowych, które umożliwiłyby weryfikację przestrzegania przez poszczególne państwa przyjętych przez nie zobowiązań; po trzecie – w perspektywie likwidowania patologicznych zachowań na arenie międzynarodowej niezwykle istotne jest wzmocnienie współpracy pomiędzy krajami i międzynarodowymi instytucjami, zajmującymi się bezpieczeństwem i ochroną praw człowieka. Każde państwo powinno stworzyć wewnętrzny system regulowań prawnych będący spójnym z mechanizmami międzynarodowymi. Współdziałanie obu systemów może w perspektywie prowadzić do rozwiązania problemu patologii międzynarodowych (s. 10).

W prezentowanej pracy poszukuje się odpowiedzi na pytanie – w jakim stopniu patologie współczesnej cywilizacji wpływają na sfery: polityczną, gospodarczą, a przede wszystkim prawną zróżnicowanego kulturowo świata.

Wykład podzielono na siedem rozdziałów, zatytułowanych kolejno: I. „Istota, siły generujące i stymulujące patologie”, II. „Przenikanie struktur mafijnych do legalnego biznesu”, III. „Terroryzm jako koncepcja rzeczywistości politycznej”, IV. „Piractwo morskie”, V. „Tortury i przestrzeganie zakazu ich stosowania na arenie międzynarodowej”, VI. „Handel narządami ludzkimi na świecie”, VII. „Środowisko międzynarodowe wobec handlu bronią”.

Objasniając zjawisko *patologie* wskazuje się, że jego źródła, będące we wszystkich środowiskach są procesami niepożądanymi, sięgają momentu kształtowania się stosunków między podmiotami, zarówno w obrębie społeczeństw

poszczególnych państw, jak również pomiędzy różnymi krajami.

Przypomina się, że termin patologia początkowo używano w medycynie, dopiero w końcu XIX w. zaczęto odnosić go do zjawisk społecznych. Pojęcie to zastosowano wówczas dla określenia działań ludzkich przeciwstawnych ideałom stabilizacji, własności, oszczędności, solidarności rodzinnej i sąsiedzkiej.

Wskazuje się, że globalizacja obejmująca cały świat jest rozszerzeniem działań na wszystkich płaszczyznach ponad granicami narodowymi. Lansowana koncepcja „jednego świata”, wyraźnie zróżnicowanego, rozgranicza trzy obszary globu: centrum, obszary pośrednie oraz peryferie, pomiędzy którymi stosunki są wzajemnie zależne.

Współcześnie państwo stanowi wyzwanie dla konwencjonalnej teorii stosunków międzynarodowych, ponieważ newralogiczne problemy, tj. wojna i pokój, konflikt i współpraca, nabierają nowych, zaskakujących wymiarów, co można zobrazować na przykładzie „dylematu bezpieczeństwa”. Wśród państw nowoczesnych bezpieczeństwo trzeba osiągać w warunkach anarchii: państwa współistnieją na zasadzie międzynarodowego „stanu natury”, jak gladiatorzy walczący na śmierć i życie między sobą. Natomiast świat państw ponowoczesnych eliminuje tradycyjną kwestię bezpieczeństwa, ze względu na intensywniejszą współpracę międzynarodową. Anarchia międzynarodowa w znacznym stopniu zastępowana jest przez autorytet instytucji państwa. Kraje ponowoczesne, będąc demokracjami liberalnymi, charakteryzują się wysokim stopniem współzależności, zarówno w sferze gospodarczej, jak i na innych płaszczyznach, co pozwala na wypracowanie wspólnej tożsamości obywatelskiej.

Wskazuje się, że w nauce o stosunkach międzynarodowych brak jest spójnej i całościowej teorii konfliktów. Ze względu na skomplikowany charakter konfliktów międzynarodowych w procesie analizy konfliktogennych zjawisk należy czerpać z doświadczeń wielu nauk społecznych: psychologii, antropologii, historii, filozofii, geografii oraz politologii. O konflikcie można mówić wówczas, gdy jedna grupa ludzi, posiadająca określoną tożsamość etniczną, językową, kulturową, religijną, socjoekonomicz-

ną, polityczną itp. – świadomie przeciwstawia się innej grupie lub innym grupom ze względu na fakt, że owe grupy posiadają lub wydaje się, że posiadają interesy sprzeczne z interesami danej zbiorowości.

Dalej wskazuje się, że pojęcie mafia jest nierozłącznie powiązane z terminem przestępczość zorganizowana. Mafia w medialnych przekazach stanowi przede wszystkim synonim najskuteczniejszej działalności przestępczej. Celem mafii jest osiąganie zysków oraz ochrona interesów jej członków; działalność mafii przynosi szkodę interesom państwa. Zjawisko mafii można zdefiniować biorąc pod uwagę różne czynniki, które wskazują, że popełnione przestępstwa mają charakter zorganizowany. Ze względu na złożony charakter przestępczości gospodarczej mafia musi współdziałać w większej grupie osób, aby realizować swoje nielegalne przedsięwzięcia. Obecnie do głównych zagrożeń patologicznych w sferze gospodarczej zalicza się: 1. wykorzystywanie procesów, które są związane z przekształceniami własnościowymi; 2. wykorzystywanie w polskiej działalności przestępczej podmiotów gospodarczych, które zostały utworzone w „rajach podatkowych”; 3. wykorzystywanie luk w normach celnych i podatkowych, często przy współpracy z urzędami administracji gospodarczej; 4. „przestępstwa akcyzowe”, tzw. produkcja oraz dystrybucja alkoholu i papierosów, a także przemyt; 5. wyłudzenia podatku VAT poprzez fikcyjny obrót towarami i usługami; 6. urzędnicza i gospodarcza korupcja (s. 34–35).

Wśród zjawisk patologii sytuuje się „pranie brudnych pieniędzy”. W celu przeciwdziałania zjawiskom ustanowiono standard organizacji, działający w ramach jednego państwa. Składa się on z trzech części, a mianowicie kryminalizacji prania pieniędzy, zobowiązania instytucji finansowych do ustalania prawdziwej tożsamości ich klientów, informowania odpowiednich organów o podejmowanych transakcjach oraz archiwizowania ich dokumentacji oraz ustanowienia wyspecjalizowanych jednostek zbierających informacje oraz sił policyjnych skierowanych w szczególnie sposób do ścigania procedury prania pieniędzy (s. 39).

Zauważa się, że grupy przestępcze dbając o maksymalizację zysków, które osiągają z nie-

legalnych źródeł, muszą pamiętać o minimalizacji ryzyka ujawnienia, a najczęstszym sposobem na zapewnienie sobie bezpieczeństwa jest korumpowanie funkcjonariuszy wymiaru sprawiedliwości, organów ścigania i urzędników. Szczególnie niebezpieczne jest sprzeniewierzenie się „kupionych” urzędnikom interesom państwa, „parasol ochronny” nad przestępcami, udostępnianie dokumentów, przekazywanie informacji i wywieranie presji na funkcjonariuszach, którzy zajmują się rozpracowywaniem działalności przestępczej. Przez pojęcie „raje podatkowe” rozumie się powszechnie państwa posiadające niską lub zerową stopę podatkową na wszystkie lub wybrane kategorie dochodów, pewien poziom tajemnicy bankowej lub handlowej oraz minimalne lub żadne wymogi rezerw w banku centralnym lub żadne ograniczenie wymiany walut (s. 46–47).

Do *prania brudnych* pieniędzy często wykorzystywane są instytucje depozytowe ze względu na fakt, iż przestępcy muszą ukrywać znaczne sumy gotówki. Wprowadzenie utrudnień, jakimi są obowiązek ustalania tożsamości klientów czy powiadamianie odpowiednich organów o podejrzanych transakcjach, zmusiło grupy przestępcze do zatrudniania tzw. kurierów, których zadaniem jest dokonywanie transakcji gotówkowych w różnych instytucjach finansowych.

Podkreśla się, że obecnie brak jest skutecznych sposobów na ograniczenie wykorzystywania rajów podatkowych do nielegalnej działalności przez zorganizowane grupy przestępcze. Mimo możliwości, jakie dają regulacje prawne państw uznawanych za raje podatkowe, większość systemów ustawodawczych zarówno krajów amerykańskich, jak i europejskich uznaje ich istnienie. Istnienie rajów jest pożądane przez zbyt wiele osób, w tym być może również decydentów ze sfer politycznych oraz gospodarczych (s. 59).

Charakteryzując terroryzm jako koncepcję rzeczywistości politycznej wyodrębniono analityczne kwestie: 1. terroryzm a życie polityczne; 2. terroryzm w rzeczywistości międzynarodowej; 3. istota terroryzmu w patologii współczesnej; 4. cyberterroryzm – nowoczesna forma terroryzmu politycznego; 5. metody działań zorganizowanych grup terrorystycznych; 6. sposoby przeciwdziałania zjawisku terroryzmu. Za-

uważa się tu m.in. że na podstawie analizy zjawiska terroryzmu można stwierdzić, że współczesny terroryzm jest globalnym zjawiskiem międzynarodowym. Ze względu na jego charakter, stosowane przez państwa środki zapobiegawcze oraz bezpieczeństwa muszą mieć charakter ogólnoswiatowy. Międzynarodowa walka z terroryzmem powinna opierać się na wykorzystaniu czynników endo- i egzogenicznych, zmierzających do implementacji inicjatyw prewencyjnych oraz ofensywnych, analizując jednocześnie siły wojskowe, policyjne oraz służby państwowe. Niezwykle istotnym aspektem jest również ograniczenie swobody działania terrorystów przez utrudnianie podejmowanych działań terrorystycznych.

W prezentacji piractwa morskiego wskazano zagadnienia: 1. piractwo morskie a współczesna cywilizacja; 2. ognia piractwa w procesie dziejowym; 3. w Azji Południowo-Wschodniej; 4. na kontynencie afrykańskim; 5. w rejonie Ameryki Południowej, Zatoki Meksykańskiej i Morza Karaibskiego; 6. na polskim wybrzeżu; 7. Międzynarodowe przeciwdziałania zjawisku piractwa.

Prezentując zagadnienie tortur wyodrębniono analityczne kwestie: 1. definiowane zjawiska; 2. geneza instytucji terror; 3. oblicze antyhumanitarne tortur; 4. tortury a współczesna rzeczywistość międzynarodowa; 5. etyka a tortury; 6. ochrona przed torturami; 7. przykłady łamania zakazu stosowania tortur.

W charakterystyce handlu narządami ludzkimi wskazywano analityczne zagadnienia: 1. pojęcie i zakres procederu handlu narządami; 2. międzynarodowa siła handlu organami ludzkimi; 3. wadliwe mechanizmy międzynarodowe a handel organami ludzkimi; 4. sposoby nielegalnego handlu organami ludzkimi.

W ukazaniu środowiska międzynarodowego wobec handlu bronią wyodrębniono analityczne kwestie: 1. broń i jej rodzaje; 2. legalny i nielegalny handel bronią; 3. obrót bronią konwencjonalną w polskim prawodawstwie; 4. działania ONZ na rzecz ograniczenia kontroli broni konwencjonalnej; 5. Unia Europejska a kontrola handlu bronią; 6. Kampania Broń Kontrolowana i Traktat o Handlu Bronią; 7. przyczyny nielegalnego handlu bronią na arenie międzynarodowej.

Zauważa się, że produkcja broni na świecie jest rozwinięta na ogromną skalę. Liczba firm zajmujących się produkcją broni znacznie przewyższa światowe zapotrzebowanie na ten towar. Dlatego warto zastanowić się nad kwestią ograniczenia produkcji, a w niektórych przypadkach – zamknięcia firm wytwarzających broń. Przy obecnych dysproporcjach pomiędzy państwami rozwiniętymi a rozwijającymi się, kraje bogate powinny przeznaczyć środki, które do tej pory służą finansowaniu transakcji zakupu broni, na oświatę, ochronę zdrowia lub też na zakup żywności do krajów Trzeciego Świata. Pozwoliłoby to ograniczyć poziom biedy w tym regionie, ograniczając liczbę konfliktów zbrojnych.

W Zakończeniu podkreśla się, że na arenie międzynarodowej zjawiska patologiczne mogą być rozpatrywane poprzez pryzmat zagrożeń i niebezpieczeństw, jakie generują dla współczesnej cywilizacji i kultury. Najczęściej popełnianymi w skali globalnej czynami zabronionymi są: handel bronią, handel narzędziami ludzkimi oraz tortury. Obecność tych zjawisk destabilizuje funkcjonowanie społeczeństw, a także wpływa negatywnie na relacje pomiędzy uczestnikami stosunków międzynarodowych.

Kluczowym aspektem w procesie niwelowania patologii w relacjach międzynarodowych jest skonkretyzowanie problemu i określenie obszarów jego funkcjonowania. Może być to trudne do zrealizowania ze względu na dynamiczny rozwój stosunków międzynarodowych (s. 195).

Wykład wzbogaca starannie zgromadzona literatura przedmiotu, streszczenie w języku angielskim oraz indeks osób.

Lektura prezentowanego studium poznawczego pozwala stwierdzić, że 1. patologie społeczne są elementem silnie usytuowanym w procesach przemian kulturowych i cywilizacyjnych; 2. generowane są zarówno przez wysokie czynniki władzy, jak i szerokie kręgi społeczne, próbujące funkcjonować w życiu kulturowym na zasadzie tzw. skrótów; 3. główne podmioty, stratedzy rzeczywistości międzynarodowej ujawniają dążenia do przeciwdziałania zjawiskom patologicznym życia kulturowego.

W prezentowanej pracy dostarcza się starannie usystematyzowanej wiedzy, definicyjnej,

eksplanacyjnej oraz predyktywnej dotyczącej rozwoju patologii we współczesnej rzeczywistości międzynarodowej. Studium zasługuje na uwagę poznawczą szerokiego kręgu czytelników, w tym znawców współczesnych przemian cywilizacyjnych.

Andrzej Chodubski

Janusz Balicki, *Imigranci i uchodźcy w Unii Europejskiej. Humanizacja polityki migracyjnej i azylowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2012, ss. 367.

W procesach współczesnych przemian kulturowo-cywilizacyjnych ważną rolę pełnią migracje ludności. Zjawiska migracyjne powodują przeobrażenie zarówno endogeniczne, jak i egzogeniczne imigrantów. Zauważa się, że kształtują one przedsiębiorczość, krytycyzm, decyzyjność jednostek, aczkolwiek postrzega się też, że generują one modele życia „na skróty”, powierzchowną przystosowawczość do zmieniających się warunków życia, doraźność, tymczasowość życia nie mają długofalowej strategii działania w nowych miejscach osiedlenia. Zjawiska migracyjne kształtują nową filozofię życia kulturowo-cywilizacyjnego. Ważne miejsce zajmuje w niej jednostka partycypatywna, określana mianem „X”, „natychmiastowca”. Charakterystyczne jej cechy stanowią: 1. dążenie do uzyskiwania w krótkim czasie wysokiego poziomu życia ekonomicznego; 2. zmienność opcji ideowych, politycznych, świata wartości; 3. zorientowanie na osvajanie znaków postępu technicznego.

Na uwagę w tym aspekcie poznania zasługuje prezentowana monografia. Wyodrębniono w niej zagadnienia: 1. „Migracje w Europie”, 2. „Ewolucja polityki migracyjnej i azylowej”, 3. „Migracje lokalne”, 4. „Migracje nielegalne”, 5. „Uchodźcy”, 6. „Polska polityka imigracyjna i azylowa”, 7. „Kościół katolicki w ochronie praw imigrantów i uchodźców”. Wykład poprzedza Wstęp, w którym przypomina się, że migracje i stosunek do nich znany jest od czasów starożytnych. Wtedy był poważnym problemem społecznym. W związku z przemieszczaniem się jednostek